

کلاس من، کلاس ما

مریم حیدری

آموزگار مدرسه‌ی شاهد

شهیدان کامیابی، استان البرز،

ناحیه‌ی ۳ کرج

با توجه به نیاز جوامع به فراگیرندگانی با یادگیری مادام‌العمر، کاربرد روش کاوشگری در آموزش و یاددهی دانش‌آموزان ضروری به نظر می‌رسد. تعلیم و تربیت از تعدادی مدل آموزشی و پرورشی تشکیل شده است که منعکس‌کننده‌ی شکل‌های متنوع یادگیری است؛ از جمله یادگیری مبتنی بر حل مسئله، یادگیری تغییر و تحول، یادگیری عملی، یادگیری تجربی، یادگیری فعال، یادگیری بر اساس مثال و تکمیل تکالیف و یادگیری مشارکتی. آموزش مبتنی بر کاوشگری شامل روش‌های فعال کسب دانش با استفاده از سؤال، اکتشاف، حل مسئله و همچنین یکی از ابزارهای اصلی برای ایجاد محیط چالش‌برانگیز و تحریک‌کننده است.

هدف این پژوهش بررسی روش تدریس تعاملی و کاوشگری به‌عنوان یکی از روش‌های تدریس فعال است. جامعه‌ی آماری این پژوهش نیز تمامی مقالات، مجلات و کتاب‌های موجود در این زمینه است. در این نوشتار، با توجه به محدودیت منابع و جامعه‌ی آماری از روش نمونه‌گیری استفاده نشده و به بررسی همه‌ی مقالات و مجلات پرداخته شده است.

کلیدواژه‌ها: روش‌های تدریس، روش تدریس تعاملی، روش تدریس کاوشگری، یادگیری، تدریس

یکی از روش‌های تدریس که امروزه به‌طور جدی اندیشمندان عرصه‌ی تعلیم و تربیت به آن توجه می‌کنند، روش تدریس تعاملی و کاوشگری است. از ویژگی‌های بارز چنین

تدریسی، فعال بودن معلم و دانش‌آموزان در فضایی کاملاً اجتماعی و آزاد از نظر بیان اندیشه، نقد سازنده و بازسازی تجربه‌های گذشته‌ی شخصی است.

تدریس بخشی از آموزش است و به آن قسمت از فعالیت‌های آموزشی اطلاق می‌شود که با حضور معلم در کلاس درس اتفاق می‌افتد. چهار ویژگی خاص در تعریف تدریس وجود دارد که عبارت‌اند از:

- وجود تعامل بین معلم و دانش‌آموزان؛
- فعالیت بر اساس اهداف معین و از پیش تعیین‌شده؛
- طراحی منظم با توجه به موقعیت و امکانات؛
- ایجاد فرصت و تسهیل یادگیری.

بنابراین به فعالیت‌های پراکنده و یک‌جانبه‌ی معلم که ممکن است تغییری هم در دانش‌آموزان ایجاد نکند، تدریس گفته نمی‌شود.

طی سال‌های متمادی رویکردهای متفاوتی در تدریس ارائه شده‌اند. هر رویکرد را می‌توان به‌وسیله‌ی مبانی نظری، آثار آموزشی، ساختار و محیط یادگیری آن تجزیه و تحلیل و شناسایی کرد. صاحب‌نظران هر رویکرد را شامل چندین الگوی تدریس می‌دانند. الگو مفهومی وسیع‌تر از راهبرد و روش دارد. الگوی تدریس رویکردی وسیع و کلی به آموزش است، درحالی‌که راهبردها و روش‌های تدریس جنبه‌های خاصی را برای آموزش در بر دارند. همچنین الگوهای تدریس ویژگی‌های دیگری دارند که راهبرد و روش‌ها فاقد آن‌ها هستند. این ویژگی‌ها عبارت‌اند از داشتن مبانی نظری، داشتن دیدگاه و جهت‌گیری درباره‌ی آنچه دانش‌آموزان باید یاد بگیرند، چگونگی یادگیری و توصیه‌هایی درباره‌ی رفتار معلم به هنگام تدریس و ساختار کلاس به‌منظور ایجاد انواع یادگیری.

الگوی تدریس طرح یا نقشه‌ای است که می‌توانیم برای تدوین تدریس رودررو در کلاس‌های درس یا در حالت آموزش فردی به کار ببریم. در یک تقسیم‌بندی کلی الگوهای تدریس را به دو دسته الگوی معلم‌محور (مکانیستیک) و الگوی دانش‌آموز‌محور (ارگانیستیک) تقسیم کرده‌اند. الگوی معلم‌محور یک الگوی بسیار قدیمی است. در این الگو معلم مرکز و نقطه‌ی انکای

شاگردان است و همیشه به‌عنوان دریایی از معلومات در برابر آنان ظاهر می‌شود. از ویژگی‌های بارز یادگیری در این الگو این است که شاگردان مطالب را می‌آموزند و زود هم فراموش می‌کنند؛ زیرا برای آن‌ها و معلمشان جز گذراندن امتحان هدف دیگری وجود ندارد. در الگوی دانش‌آموز‌محور، توجه به شاگردان و توانایی‌های او از اهمیت خاصی برخوردار است. مطابق این الگو، آدمی موجود زنده‌ای در نظر گرفته می‌شود که ذاتاً فعال است. در این الگو معلم همیشه به‌علت‌ها و چگونگی رفتار شاگردان توجه می‌کند و هیچ‌گاه رفتار آنان را نادیده نمی‌گیرد و برنامه‌ی آموزشی را به سمت فهم و درک آنان سوق می‌دهد.

مفاهیم و نظریه‌های موجود در مسئله یا شرح درس پیچیده‌ای که به شاگردان ارائه می‌شود، نهفته است.

● اولین فعالیت در تدریس کاوشگری «ارائه مسئله» است. مسئله را مطرح کنید و به‌طور واضح برای دانش‌آموزان توضیح دهید که از آن‌ها می‌خواهید در چه زمینه‌ای فعالیت و تفکر کنند و احتمال دارد به چه نتایجی بتوانند دست یابند.

● وقتی که مسئله مطرح شد، نکات ابهامی‌ای باقی می‌ماند که در گام بعدی شاگردان برای گردآوری اطلاعات درباره مسئله به «طرح سؤال» می‌پردازند.

می‌شود تا شاگردان خود برای رسیدن به هدف‌های محتوای درس یا هدفی اجتماعی که مدنظر دارند، تلاش کنند.

● از ابتدا، باید در نظر داشت که آیا شاگردان با الگوها آشنایی دارند؟ آیا در ارتباط با هر یک از جنبه‌های تدریس به کمک یا مهارت‌آموزی خاصی نیاز دارند؟ با ارزیابی و سؤال‌های شفاهی می‌توان فهمید که دانش‌آموزان تا چه حد آماده‌ی همکاری هستند.

● شاگردان باید عادت کنند تا اطلاعات را کشف کنند، مفاهیم را شکل دهند و نظریه‌ها را به وجود آورند. هدف‌های محتوایی برای «عادت‌آموزی به کاوشگری» در اطلاعات،

روش تدریس تعاملی روشی است که فراتر از کمک به دانش‌آموزان به کسب محتوای علمی و مهارت‌ها می‌انديشد. در این رویکرد، علاوه بر توجه به کسب اطلاعات و مهارت‌ها، به فرایند تفکر و هدف‌های اجتماعی آموزش تأکید فراوان شده است. تدریس تعاملی در مقابل تدریس نظارتی، تحدید، اقتدار و تسلط یعنی آنچه عموماً در مدرسه‌ها یافت می‌شوند و هدف اصلی آن‌ها توسعه‌ی مهارت‌های نقش‌محور است، قرار دارد.

نحوه‌ی انجام روش تدریس تعاملی

● معلم باید هدف‌های درس را به‌طور مختصر و کلی بازگو کند. برخلاف روش‌های دیگر، در این روش بیشتر بر مهارت و روال کار تأکید

● مرحله‌ی بعدی «آزمایشگری» است که معلم این گام را با آموزش به آن‌ها برای آغاز ایجاد فرضیه‌ها پیش می‌برد. نوع انجام آزمایش با توجه به نوع درس انتخاب می‌شود. اگر درس در زمینه‌ی علوم پایه باشد، به آزمایشگاه نیاز است و اگر علوم انسانی باشد، می‌توان از بازدید، دفترک (بروشور)، فیلم و پرده‌نگار (پاورپوینت) استفاده کرد.

● گام بعدی «صحبت درباره حدسیاتی» است که دانش‌آموزان بعد از آزمایش به آن دست یافته‌اند. شاگردان فرضیه‌ها را سبک و سنگین می‌کنند و توضیحاتی را که برای آن پدیده مناسب‌تر است، می‌سنجند. اگر شاگردان خود چنین نکنند، معلم باید آغازگر این گام شود.

● اگر شاگردان در استنتاج خود درباره‌ی اطلاعات موفق بودند، معلم می‌تواند آنان را قدمی جلوتر برده و با طرح پرسشی مانند «چه روی

خواهد داد، اگر...؟» بخواهد تا بر حسب اطلاعات خود عواقب را پیشگویی کنند.

● در آخر شاگردان برای تجزیه و تحلیل فرایند کاوشگری خود و اندیشیدن درباره نحوه‌ی بهبود آن راهنمایی می‌شوند.

ایجاد بینش‌های جدید در معلمان به امور آموزشی و تربیتی بیش از دانش‌افزایی آن‌ها اهمیت دارد؛ چراکه معلمان بیش از انتقال دانش، نقش هدایت و رهبری فراگیرندگان را به عهده دارند. معلم با تأثیر همه‌جانبه روی فراگیرندگان، مسیر زندگی آنان را جهت‌دهی می‌کند. از معلمان انتظار می‌رود همه‌ی دانش‌آموزان را با استانداردهای پیشرفت بالای تحصیلی ارتقا بخشند. بنابراین، معلم خوب و شایسته علاوه بر داشتن دانش کافی از رشته‌ی خود، به‌طور مستمر باید خود را در جریان آخرین تحولات تعلیم و تربیت قرار دهد. از آنجا که هیچ فردی همچون معلم نمی‌تواند بر زندگی افراد تأثیر داشته باشد، جامعه و دولت، به‌ویژه آموزش و پرورش، نیز

باید به این اطمینان برسند که اگر پرورش شهروندانی شایسته می‌خواهند، باید به معلم رجوع کنند. معلمی کار هر کس نیست و تدریس کار ساده‌ای نیست؛ بلکه به‌کاربردن روش تدریس یک هنرمندی قوی نیاز دارد.

مسئله‌ای که مدت‌هاست برخی مدارس آموزش و پرورش با آن روبه‌رو شده‌اند، به‌کارگیری نیروهای غیرمتخصص است که جای تأمل دارد. بیشتر توجهات به این مسئله معطوف می‌شود که چه موضوعی آموزش داده شود؛ اما به چگونگی آموزش کمتر توجه می‌شود، در صورتی که یکی از شاخص‌هایی که در یادگیری فرد تأثیر زیادی دارد، روش تدریس است. از بدو پیدایش انسان تاکنون، روش‌های یادگیری امر مستمری بوده است و در اعصار گوناگون، انسان‌ها برای سهولت یادگیری و انتقال مفاهیم از ابزارهای متعدد استفاده کرده‌اند.

روش تدریس کاوشگری بر هوش هیجانی دانش‌آموزان نیز تأثیر مثبت دارد و شرایط مطلوبی را فراهم می‌کند تا دانش‌آموزان

عکاس: امیر قادری

راحت‌تر با محیط و روش تدریس معلم کنار بیایند. این موضوع می‌تواند باعث شود که افت تحصیلی آن‌ها به صفر برسد. این روش همچنین بر رشد دانش‌فراشناختی دانش‌آموزان تأثیر داشته و در یادگیری بهتر علوم تجربی و علوم اجتماعی مؤثر بوده است.

روش تدریس کاوشگری در صورتی که بر اساس اصول و با مدیریت معلم انجام شود، می‌تواند بر یادگیری بهتر درس‌ها و حل مسائل و روابط اجتماعی دانش‌آموزان تأثیر مثبت داشته باشد.

یادگیری تعاملی دانش‌آموزان را بر می‌انگیزد به صورت همیار با هم کار کنند تا به هدف مشترکی دست یابند. دانش‌آموزان در تلاش برای یادگیری باید همراه هم، مانند یک تیم مستقل، عمل کنند و شعارشان این باشد: «همه برای یکی، یکی برای همه». کلاس‌های درس تعاملی، اساس «کلاس من» را به «کلاس ما» تبدیل می‌کند. یادگیری از طریق همیاری برای دانش‌آموزان فرصتی ایجاد می‌کند تا با یکدیگر در قالب گروه‌های

کوچک و گروه‌هایی متشکل از افراد با توانایی‌های متفاوت کار کنند. نقش معلم از اشاعه‌دهنده و انتقال‌دهنده‌ی اطلاعات به تسهیل‌کننده‌ی روند یادگیری تغییر می‌یابد. مسئولیت یادگیری از دوش معلم برداشته و به دانش‌آموز محول می‌شود. افزون بر این، دانش‌آموزان با کار در گروه‌های همیار، بیش‌ازپیش با روند یادگیری در می‌آمیزند. آنان نه فقط مسئول‌اند محتوا و مهارت ارائه‌شده را یاد بگیرند، بلکه در برابر یادگیری اعضای گروه خود هم مسئولیت دارند.

ویژگی‌های روش تدریس خوب با استفاده از روش‌های یادگیری تعاملی و کاوشگری

- روشن کردن هدف برای دانش‌آموزان؛
- برانگیختن دانش‌آموزان به فعالیت؛
- ایجاد قدرت داوری درباره‌ی نتایج در دانش‌آموزان؛
- امکان بررسی نتیجه‌های به‌دست‌آمده؛
- در نظر گرفتن سطح تربیتی و تحصیلی دانش‌آموزان؛
- انتقال تدریجی از روش روان‌شناختی به

- روش تربیت منطقی؛
- امکان رسیدن قطعی به هدف؛
- لحاظ کردن ماده‌ی درسی و فعالیت دانش‌آموزان به‌عنوان وسیله نه هدف؛
- ارتباط‌بخشیدن برنامه‌ی درسی با زندگی اجتماعی؛
- مفهوم و مطلوب کردن برنامه‌ی درسی برای دانش‌آموزان؛
- لحاظ کردن روش تدریس در حکم وسیله‌ای در دست معلم برای تکوین شخصیت دانش‌آموز به‌عنوان فرد اجتماعی فعال؛
- هماهنگی با استعداد و تمایلات دانش‌آموزان؛
- مبتنی بودن بر اصول یادگیری؛ زیرا روش یادگیری دانش‌آموزان است که روش تدریس معلم را تعیین می‌کند و عکس آن درست نیست؛
- واداشتن دانش‌آموزان به تفکر خلاق و برانگیختن کنجکاوی آنان؛
- استفاده از میل به بازی، تقلید، کنجکاوی و رقابت دانش‌آموزان؛
- درگیر کردن تمام حواس دانش‌آموزان، به‌خصوص دو حس بینایی و شنوایی.